

MEMORABILIE

MEMORABILIE

Učiteľ, priateľ, spolupracovník

VOJTECH ČELKO

Nebýva zvykom, aby sme na stránkach Česko-slovenskej historickej ročenky spomínali jubileá alebo nekrológy historikov, ktorí nie sú alebo neboli členmi českej alebo slovenskej časti Česko-slovenskej komisie historikov. Mám k tomu tri dôvody. Henry Kissinger raz povedal, nehovorte tri dôvody, lebo dva povieť a tretí pritom zabudnete.

1. Jozef Jablonický bol predsedom slovenskej vládnej komisie historikov pre analýzu udalostí rokov 1967–1970 a ex offo podpredseda federálnej komisie určenej k tomuto účelu. 2. Prácu komisie podporil navrhnutím za člena svojho zástupcu a neskôr nástupcu vo funkcii riaditeľa Ústavu politických vied SAV Miroslava Pekníka, ktorý bol viac než dvadsaťpäť rokov jej členom. 3. Hneď pri druhom zasadaní, ktoré bolo zadržované na jar 1995 v Bratislave, prijal členov komisie ešte v sídle Kabinetu politických vied SAV na Grösslingovej ulici a z titulu svojej funkcie prisľúbil podporu jej aktivitám.

To hlavné – bol to historik, ktorý preukázal nielen svoje odborné kvality, ale najmä ľudské, osobnú statočnosť, pevnosť svojej osobnej integrity v neľahkej dobe, keď sa lámali charaktery a pomer medzi znalosťami a schopnosťami na jednej strane a charakterom na druhej strane bol pre mnohých priepastný.

Nepíšem pre mnohých nič nového, jednak mám pocit, že som všetko už predtým povedal, až na jednu vec, že mi Jožo Jablonický chýba. Jeho typickou trnavčinou vyslované slová, ktorými charakterizoval dobu, ale keď si ich človek s časovým odstupom pripomenie, obsahujú pravdu. Chýba mi dnes jeho pohľad na súčasnosť, ktorý ma často nútil premýšľať v iných kategóriách, ako som bol zvyknutý.

Myslím na naše rozhovory, ktoré sme viedli hlavne pri raňajkách, v prvých rokoch už spomínaného posledného obdobia našich vzťahov. Začínali so štamperlíkom „na červíka“, neskôr kvôli liekom už bez toho. Netreba si vymýšľať alebo prikrášlovať naše spoločné zážitky, len ich chcem opäť pre dnešok evokovať, lebo boli a zostávajú súčasťou môjho života.

Nikdy predtým, až po jeho smrti, som si v článku k jeho nedožitej osemdesiatke uvedomil, že sa narodil v znamení Kozorožca, a to značí vlastnosti, ako je schopnosť vynaložiť maximum úsilia na prácu, ktorú si zvolil. Patrí k tomu húževnatosť, a preto väčšinou človek zrodený v tomto znamení dosiahne to, čo chcel, a k tomu ešte aj zanovitosť. Toto všetko sú vlastnosti, ktoré sa mi vždy spájali s Jozefom Jablonickým. Dielo Jozefa Jablonického je mi blízke, podobne ako jeho autor, a zaujímam sa o jeho práce od rokov vysokoškolského štúdia. Často som po politických zmenách v roku 1989 recenzoval jeho knihy, uvádzal som ich, či už v Dome slovenskej kultúry, alebo neskôr v Klube slovenskej kultúry v Prahe, alebo neskôr v Ústave soudobých dějín Akademie věd České republiky. Publikoval som o nich v odbornej či populárnej tlači. V priebehu rokov som mal možnosť poznať bližšie Dr. Jozefa Jablonického v rôznych situáciách a oceniť jeho odvalu, charakter, a preto by som sa zmienil aj o tom, ako sme sa poznali.

Prvá spomienka na osobné stretnutie sú Vianoce 1968 v Bratislave. Pravidelne sme ich s rodičmi prežívali u našich najbližších príbuzných, manželov Hrubíškových, v Karlovej Vsi v Bratislave. Františka Hrubíšková je známa ako Bratislavská Biela pani druhého československého odboja. Vychovala moju mamu, lebo jej rodičia sa rozviedli a ona bola bezdetná. Okrem toho bola mojou kmotrou. Vždy som ju volal „tetička“ a pod týmto menom bola známa aj v okruhu mojich priateľov. Jej manžel, Ján Hrubíško, ktorý bol mojím kmotrom, pracoval počas druhej svetovej vojny ako dozorca vo väznici pri Justičnom paláci v Bratislave. Bol to on, kto k prokurátorovi Karolovi Vagačovi predvádzal politických väzňov Viliama Širokého a Júliusa Ďuriša. Títo, kým strýco na nich v predsieni čakal, aby ich odviezol po výsluchu naspäť do väznice, spoločne s Vagačom iným východom utiekli, ale to je iný príbeh.

Trochu predbehnem ďalšie udalosti. 9. novembra 2012 bola v Bratislave, v Karlovej Vsi na budove vysokoškolského internátu Družba, ktorý stojí približne na mieste, kde stál dom, v ktorom do roku 1973 bývali manželia Hrubíškoví, než sa presťahovali vzhľadom na vek a potrebnú starostlivosť bližšie k mojim rodičom do Trenčína, odhalená pamätná tabuľa Františke Hrubíškovej. Na záver tejto slávnosti sa konala pre pozvaných čaša vína. Pri tejto príležitosti o nej pred prítomnými prehovoril Jozef Jablonický. Toto vystúpenie bolo posledné, ktoré mal ako historik na verejnosti.

Moja prvá návšteva u doktora Jablonického nadväzovala na našu predchádzajúcu korešpondenciu, v ktorej som sa na neho obrátil so žiadosťou o stretnutie a s tým spojenou konzultáciou. Pracoval som vtedy na diplomovej práci o Demokratickej strane a chcel som bližšie poznať Jablonického názory, ktoré na túto tému publikoval. Hneď ma prekvapilo, ako zareagoval, keď som, ako to bolo mojím zvykom, vložil do obálky listu ofrankovanú obálku adresovanú na mňa, na odpoveď. V najbližšom liste mi ju vrátil a napomenul ma, aby som to už viac neopakoval. Stretnutie na bratislavskom sídlisku ma veľmi povzbudilo. Dr. Jablonický mi nielen odpovedal na moje otázky, ale požičal mi aj knihy, ku ktorým som nemal vtedy prístup a o niektorých som ani nevedel. Po tom, čo som mu knihy vrátil, som sa s ním stretol v Bratislave na vedeckej konferencii, ktorá sa konala v apríli 1970, ako zisťujem z dedikácie v jeho knihe *Z ilegality do povstania*, ktorá vyšla v Bratislave 1969. Potom som o ňom počul len občasne od svojho školiteľa v Historickom ústave a neskôr aj domáceho, lebo som u neho pred odchodom na vojenskú službu býval v podnájme, Dr. Viléma Prečana. Po vojenskej službe a krátkom pobyte v Prahe som odišiel do pohraničia. Pri svojich návštevách Prahy som sa vždy zastavil u Prečanových, ktorí sa vysťahovali v júli 1976 do Nemeckej spolkovej republiky, alebo západného Nemecka, ako oboje sa mu vtedy hovorilo. O Jozefovi Jablonickom som vedel len toľko, že sa na neho obrátili z „Bieleho domu na Hlbokej“, ako sa hovorilo sídlu ÚV KSS, vo veci odborného posudku, ktorý mal napísať o knihe dokumentov Viléma Prečana „Nemci a Povstanie – Dokumenty“. Išlo tam o nejaké honorárové záležitosti a vedel som, že Dr. Jablonický sa zachoval veľmi statočne, Knihu ocenil podľa jej úrovne a tým podoprel názor žalobcu Viléma Prečana voči straníckemu nakladateľstvu kvôli nízkemu finančnému ohodnoteniu. Bolo to za trest, lebo Dr. Prečan bol už vylúčený z KSČ a potom bolo na ňom ódium tzv. „Čiernej knihy“. Potom sám Dr. Jablonický mal mať nejaké politické problémy a musel odísť z Historického ústavu do Pamiatkového ústavu, ale neprišiel som s ním v tom čase do styku. Dokonca ani pri výsluchoch štátnej bezpečnosti, ktorých som mal v čase normalizácie neúrekom, mimochodom – som najmladší na Čiernej listine sekretariátu ÚV KSČ, presnejšie povedané „Smernice ÚV KSČ k založení a vedení jednotné centrální evidence predstaviteľů, exponentů a nositelů pravicového oportunistu, organizátorů protistranických, protisocialistických, protisovětských kampaní a akcí v kádrové evidenci ÚV KSČ, která byla přijata 8.1.1971“, nikdy nepadlo Jablonického meno. Počul som, že sa druhýkrát oženil a narodil sa im syn Tomáš.

Začiatkom osemdesiatych rokov mi moja vtedajšia partnerka Ilse-Marie Lippeltová z Hannoveru prinášala od Prečanových rôznu samizdatovú literatúru a časopisy a raz aj nejaké autíčka „angličáky“, ktoré som mal dopraviť Joz-

fovi Jablonickému. Už ani presne neviem, cez koho putovali autíčka pre malého Tomáša. Jablonického samizdatové štúdie som objavil až koncom osemdesiatych rokov, keď som už pracoval v Prahe v Dome slovenskej kultúry a dostali sa mi do rúk. Viem, že jeden či dva zborníky o Slovenskom národnom povstaní, ktoré vydal Martin Kvetko vo vydavateľstve Naše snahy, (dnes sa im hovorí „torontské zborníky“) mi požičala pani Jarmila Golianová, vdova po generálovi Golianovi, ktorá sa stala členkou Klubu slovenskej kultúry. Tá o mne vedela, ako som sa neskôr dozvedel po jej návšteve USA od Irenky Lettrichovej, a časom si vybavila, že sa pri jednej návšteve Trenčína, kam chodila k priateľom mojich rodičov, manželom Chovanovým, zoznámila aj s mojou mamičkou. Jarmila Golianová mala ku mne dôveru, požičala mi tieto knižky, ku ktorým by som sa v tej dobe nedostal. Boli tam uverejnené Jablonického štúdie.

Až po zmene režimu, v roku 1990, keď sa Jozef Jablonický stal predsedom Komisie vlády Slovenskej republiky pre analýzu historických udalostí rokov 1967 – 1970 a ex offi aj podpredsedom rovnomennej československej komisie, začal chodiť častejšie do Prahy. Vždy sa zastavil u mňa v Dome slovenskej kultúry. V priebehu času sa naše vzťahy postupne vyvinuli tak, že sme sa spriatelili. Čítal som jeho rukopisy, o ktoré som prejavil záujem, a to ostatné už je známe.

V roku 1990 sa stal zakladateľom a vedúcim Politologického kabinetu SAV. Pravidelne som ho niekoľkokrát do roka pozýval na rôzne besedy týkajúce sa nielen dejín odboja počas druhej svetovej vojny, ale uvádzal som tam jeho nové knihy. Spolu so synom Tomášom sa postupne zúčastňoval všetkých zájazdov, ktoré ho zaujímali a ktoré pripravovala pani Janka Haluková, tajomníčka Klubu slovenskej kultúry. Spomínam na cestu do Sarvaša, kde maturoval Štefánik, na odhalenie jeho pamätnej tabule so soškou v roku 1991. Do Francúzska v roku 1998, kde premiér Dzurinda spolu s francúzskym ministrom letectva odhalovali v Meudone pri Paríži neďaleko hvezdárne, kde Štefánik pôsobil, jeho sochu, a viaceré iné zájazdy. Po odchode do dôchodku chodieval Dr. Jablonický pravidelne do Prahy, kde v archíve študoval materiály k zamýšľanej biografii Gustáva Husáka. Len zdravotné dôvody boli príčinou, ktorá mu znemožnila pokračovať na tejto práci. Napriek tomu pravidelne raz za mesiac chodieval do Prahy, býval po tri dni u nás a vtedy sme viedli spomínané rozhovory. Návšteva Prahy bola pre neho ako droga. Stretával sa so svojimi známymi v ÚSD AV ČR, zastavil sa v Klube slovenskej kultúry, stretol sa s niektorými priateľmi z disentu a z rôznych komisií a najmä pravidelne navštevoval Jána Mlynárika. Bol to veľmi zvláštny vzťah. Pripadal mi ako vzťah dvoch beťárov, ktorí mali spoločnú účasť na niečom, v tomto prípade disente, ale priateľstvo to nebolo. Raz mi hovoril, že keď sa bol rozlúčiť s Mlynárikom v roku 1983 pred jeho emigráciou,

tak ten mu dal nejaký kabát, a ešte mu ponúkal, že mu prenechá frajerku, ale to už Jablonický odmietol. Kabát, pokiaľ si spomínam, bol nezničiteľný, nosil ho ešte aj po novembri 1990.

Jožo Jablonický nedal verejne dopustiť na Jána Mlynárika, aj keď vnútorne nebol presvedčený o jeho tvrdeniach. Išlo napríklad o knihu „Dějiny Židů na Slovensku“. Mlynárik tam narobil veľa chýb a dnes si už presne nepamätám, o čo všetko tam išlo, ale viem, že dokonca Dr. Ivan Kamenec, ktorý knihu posudzoval pre pražské nakladateľstvo Academia, mal s ním v tejto veci problémy. Ale Jablonický to formuloval tak: ideovo má Mlynárik pravdu, ale pokračovanie tejto myšlienky už nebolo...

O tom, kto boli jeho priatelia, som sa dozvedel pri oslave jeho sedemdesiatin v Klube slovenskej kultúry, ktorú som pripravil Vilémovi Prečanovi spoločne s Jozefom Jablonickým. Veľmi som uvažoval, ako ten večer pripraviť, lebo obaja protagonisti boli rovnako starí, vekový rozdiel medzi nimi bol len šesť dní! Dokonca bol na ňom prítomný vtedy v Prahe sa nachádzajúci Rudolf Vrba, vlastným menom Walter Rosenberg, ktorý bol jeden z dvoch slovenských Židov, druhý bol Alfréd Wetzler, ktorí spoločne utiekli z Osvienčimu v apríli roku 1944 a podali o tom správu, ktorá sa dostala spojencom do rúk.

Pripravil som si asi desať otázok, ktoré som položil Jablonickému a Prečanovi a na otázku, kto sú alebo boli jeho priatelia, Jablonický povedal: „*sedia vedľa mňa*“. Pre mňa to bolo najväčšia ocenenie, ktorého sa mi od neho dostalo.

Raz som sa ho spýtal, či by neurobil taký knižný rozhovor o ľuďoch, ktorých poznal v súvislosti s dejinami odboja a najmä o ich povojnových osudoch. Položil mi otázku „*a s kým?*“. Ja som na to povedal, že rád by som to s ním robil. On mi povedal, „*ale kto dá prostriedky na cestovanie a všetko, čo s tým súvisí?*“. Táto myšlienka sa tiež – čo banujem, neposunula viac, ale ja som žil v Prahe, on v Bratislave a mal pravdu, že grant by sa vtedy na niečo podobné ťažko zháňal.

Posledné roky chodieval už len na návštevy, raz sa zúčastnil Letnej školy pre učiteľov dejepisu, ktorú organizovala pedagogická fakulta UK pod vedením Jany Kohnovej, kde mal asi posledný referát pred českými učiteľmi. Pri raňajkách sme preberali témy, ale niektoré sme nedokončili. Viem, že kandidoval v júni 1992 vo voľbách do SNR za sociálnodemokratickú stranu. Zvolený nebol, nebola tradícia a mená Markovič a Dérer nikoho neoslovovali. Jožo sa mi sťažoval, že neboli dobre pripravené predvolebné zhromaždenia a niekoľkých na Záhorí, kde kandidoval, sa zúčastnil. Dodnes neviem, či ho niekto zo sociálnodemokratickej strany o to požiadal, alebo či mal nejaké politické ambície, alebo chcel svojou minulosťou pomôcť prebiehajúcim politickým zmenám.

Boli mená, ktoré sme v našich raňajkových rozhovoroch nespomínali, lebo som vedel, že ich „nemusí počuť“. V tomto bol veľmi rigoróznym. Nepripúšťal, že

nie všetci mali jeho odvahu ísť, keď bolo treba, proti prúdu. Nemal som síl ho presvedčiť o opaku.

Naposledy sme sa stretli začiatkom apríla 2012 v Strašnickom krematóriu, kam prišiel aj s Norom Kmeťom, synom Tomášom a jeho kamarátom, ktorý ich autom priviezol z Bratislavy, rozlúčiť sa s Jánom Mlynárikom. Upozorňoval som Petra Pitharta, ktorý ho hneď, asi kvôli tomu, že nosil veľkú bradu, nespoznal, že je tu „najlepší priateľ Mlynárika“. Je zaujímavé, že sa ohradil, a potvrdilo mi to, o čom som už predtým hovoril, keď sa Jablonický vyhol tomuto označeniu.

V deň, keď Jozef Jablonický zomrel, 7. decembra 2012, ma v pražskej nemocnici Na Homolke operovali na kŕčové žily. Do Bratislavy na pohreb by som sa ani autom, ani vlakom nedostal, nezvládol by som to. Veľmi ma to mrzelo, lebo som si veľmi vážil Jozefa Jablonického, bol to môj priateľ a chcel som mu svojou prítomnosťou na rozlúčke s ním preukázať poslednú poctu.